

دانشگاه لرستان

Zagros Archaeological Research

Online ISSN: 2980-8944

<https://www.zar.lu.ac.ir>

Privacy in the Home: The Connection Between Architecture and Islamic Teachings (A Case Study of Qajar Houses in the Paien Khiyaban Neighborhood of Mashhad)

Marjan Shahraki Farkhondeh¹; Hasan Hashemi Zarjabad^{2*}

1. Postdoctoral Researcher in Archaeology, Faculty of Art and Architecture, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, Email: marfar5895@gmail.com.

2. Associate Professor of Archaeology, Faculty of Art and Architecture, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, Email: h.hashemi@umz.ac.ir.

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Article History:

Received

January 27, 2025

Accepted

June 21, 2025

10.2234/z.a.r.2025.205
5206.1022

Citation:

Shahraki Farkhondeh, M., & Hashemi Zarjabad, H., (2025). "Privacy in the Home: The Connection Between Architecture and Islamic Teachings (A Case Study of Qajar Houses in the Paien Khiyaban Neighborhood of Mashhad)", *Zagros Archaeological Research* 2(1): 240-261. doi: 10.2234/z.a.r.2025.205 5206.1022

ABSTRACT

The sacred boundary of the home is regarded as the center of family unity and its main sanctuary. The principle of privacy is one of the foundational principles of Islamic culture, playing a vital role in the social life of Muslims and forming part of important ethical and cultural values. Islam emphasizes the observance of privacy and the sanctity of homes in its verses and the Hadiths of the infallible Imams. In Islamic architecture, this principle has always been a focal point for architects, and it has been upheld in the construction of houses, which are considered the most private spaces for their inhabitants. This research examines the tools for creating privacy in the architectural forms of houses from the Qajar era in the lower street neighborhood of Mashhad, aligning them with the verses and Hadiths of the Imams and exploring the impact of this principle on the formation of spaces within homes and the preservation of privacy. A descriptive-analytical method and library research have been utilized for this purpose, based on the verses and narratives related to home architecture. The manifestations of privacy in the architectural forms of houses from the Qajar era in the lower street neighborhood of Mashhad are visually and audibly presented through tools of placement, introversion, and established hierarchies, which are consistent with Islamic teachings.

Keywords: Privacy, Holy Quran, Hadiths of the Imams (AS), houses of Mashhad, Qajar era.

© Author(s) retain the copyright and full publishing rights.

Publisher: Lorestan University.

Introduction

Art in Iran is as old as history, and architecture is considered one of the best Iranian arts. Iranian-Islamic architecture and art can be considered a living book of history, and historical sources show that buildings such as temples, pilgrimage and religious places with special features were built throughout Iran. One of the most important principles of traditional Iranian architecture, which has received more attention especially during the Islamic era, is the principle of privacy in buildings, especially residential houses (Sifian, Mahmoudi, 2007: 4). Privacy is one of the basic principles governing the physical-spatial structure of traditional Iranian architecture, and its effects are undeniable. Architecture has always been a tool for expressing the thinking, attitude and ideas of every nation and people, and has been able to show us the traces of the worldview that governs that culture. The verses and hadiths of the infallible Imams are the highest source on the issue of privacy in architecture, because the thought of the Iranian Muslim architect is derived from these teachings, which are reflected in the creation of his works, and the architect considers all functional, structural, climatic, and ideological rules (Sifian and Mahmoudi, 2007: 14; Mahdavi-Nejad et al., 2013: 24). The necessity of examining the methods of creating privacy in historical houses of the Qajar era of Mashhad based on Islamic teachings can be an effective matter in the current urban planning and architecture of this city; something that unfortunately is less considered today and we see its damage in the structure of cities and residential houses. Cultural principles, especially the principle of privacy, are considered one of the most basic principles in building houses, which have been ignored. Today, privacy in architecture has fallen victim to economic and social factors, and the priority for creating a space with privacy has decreased, and houses are alien to the local culture. The Holy Shrine of Imam Reza (AS) is the greatest symbol of Mashhad, and the rapid development and privileged position of this city are due to the blessing of this shrine. The city's economy is based on the faith and belief of religious and pilgrimage tourists; therefore, its ancient and historical relics and heritages must be preserved and maintained (Mahvan, 2013: 8). The present-day Mashhad district was part of the Toos territory with various settlements, including Sanabad, in which Mashhad is located (Imam, 1337: 80). Until 1305, during the Qajar period, Mashhad consisted of a general street from west to east called Bala Khayban and Paien Khiyaban, and a general market from the north of the city to the south of the city, and the rest of the winding and covered alleys were like corridors (Mahvan, 2013: 9-12). Bala Khayban and Paien Khiyaban passed through the middle of the ancient courtyard, which was built during the time of Shah Abbas Safavid; There was a street with four rows of trees and a large stream in the middle (Qajar Qawanloo, 2003: 59). In 1345, the trees in the middle of the street were cut down, and the stream was also covered, and the historical history of Mashhad was subject to early decisions by the municipality of the time. This caused the original historical authenticity of Mashhad, which was recorded by tourists and travel writers in their diaries, to change. The architecture of Mashhad's neighborhoods until the Qajar period was religious architecture, influenced by the architecture of the Holy Shrine.

Discussion

The entrance leads to a vestibule that prevents direct view of the courtyard. Location in the center of the house that is surrounded by walls and rooms, but there is a direct view of the courtyard from the entrance. - Using a window on the first floor for the royal residence

- Using openings overlooking the courtyard
- These rooms on both sides of the vestibule prevent foreign guests from entering the private part of the house. Use of tools Introversion Respecting introversion Entrance to the courtyard of the room Introversion - Use of a large central courtyard - Fewer openings and windows in the cloakroom and kitchen compared to other rooms

- Variety of decorations in the royal residence and highlighting this space Type of privacy - Visual Audiovisual Audio Method of use - Surrounding the courtyard with high walls and rooms to reduce visibility - Reducing windows to reduce visibility to private areas
- Variety of materials in areas that are intended to attract attention and simplicity in areas that are intended to reduce visibility. Using Hierarchy Tools Respecting Hierarchy Entrance to the Courtyard Room Hierarchy - Opening the house from the alley to a hallway
- Opening the hallway to a vestibule
- Positioning the entrance opposite the entrance to the courtyard
- Storage room on one side of the vestibule - Separating the privacy of each space from the courtyard - Separating the Shahneshin from the rooms and the kitchen and the warehouse (separating the private from the public)
- Creating attention for the Shahneshin section Type of privacy Visual Audiovisual Visual Audiovisual Method of use - Creating a vestibule and hallway for the entrance to the house
- Placing a warehouse in the entrance area that separates the business part of the homeowner from the private part. - Separating the privacy of the spaces with the courtyard by diversifying the materials and creating pre-spaces - Maintaining the privacy of the public and private sections and separating them from the courtyard
- Using more diverse materials and decorations for the Shahneshin that reduces attention to other parts of the building.

Conclusion

Location, introversion, and hierarchy are the main tools for creating visual and auditory privacy in the body of traditional houses. Although these elements have their roots in pre-Islamic climate and architecture, they were reinforced by religious beliefs during the Islamic era. In the Qajar houses of the lower neighborhood of Mashhad Street, privacy is clearly visible; spatial hierarchy is defined in different stages, and entrances are designed to be hidden from view from the outside and the inner courtyard remains hidden. High walls, the absence of windows overlooking the street, and soundproof walls provide visual and auditory privacy. The interior design is such that the residents are protected from the view of strangers and only the spaces related to the guests are visible. This configuration beautifully introduces spatial concealment and separation into the body of the houses and plays an effective role in organizing the spaces. The surrounding walls block the view of the courtyard and the first floor of the neighboring houses, and the intermediate spaces help to create identity. The hierarchy defines boundaries and separates the guest's place from the interior spaces. The entry into the spaces is gradual, and the entrance doors, the windows of the courtyard overlooking the Shahneshin, and the smaller windows for the surrounding rooms indicate the use of the veranda and smaller rooms; all of which indicate visual and auditory privacy in these houses.

دانشگاه لرستان

پژوهش‌های باستان‌شناسی زاگرس

شاپای الکترونیکی: ۸۹۴۴-۲۹۸۰

<https://www.zar.lu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

محرمیت در خانه، پیوند معماری و آموزه‌های اسلامی (مطالعه موردی خانه‌های قاجاری محله پایین خیابان مشهد)

مرجان شهرکی فرخنده^۱ و حسن هاشمی زرج‌آباد^۲

۱. پژوهشگر پسادکتری باستان‌شناسی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، رایانامه:

marfar5895@gmail.com

۲. دانشیار باستان‌شناسی، دانشکده هنر و معماری، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، رایانامه: h.hashemi@umz.ac.ir

اطلاعات مقاله

دریافت مقاله:

۱۴۰۳/۱۱/۰۸

پذیرش نهایی:

۱۴۰۴/۰۳/۳۱

چکیده

حریم مقدس خانه، محور یکپارچگی خانواده و مامن اصلی آن محسوب می‌شود. اصل محرمیت یکی از اصول جهان‌بینی فرهنگ اسلامی، در زندگی اجتماعی مسلمانان و جزئی از ارزش‌های مهم اخلاقی و فرهنگی می‌باشد و دین اسلام در آیات و روایات ائمه معصومین، رعایت محرمیت و حریم خصوصی خانه‌ها را از ضروریات دانسته و به این اصول اشاره و تأکید داشته است. در معماری اسلامی نیز این امر به‌عنوان یک اصل همواره مورد توجه معماران بوده و در ساخت خانه‌ها که خصوصی‌ترین مکان برای ساکنین محسوب می‌شود، رعایت شده است. این پژوهش به ابزارهای ایجاد محرمیت در کالبد خانه‌های دوره قاجار محله پایین خیابان مشهد و تطبیق آنها با آیات و روایات ائمه معصومین و تأثیر این اصل در شکل‌گیری فضاهای خانه‌ها و حفظ محرمیت در آنها می‌پردازد. برای این مسئله از روش توصیفی-تحلیلی و گردآوری اطلاعات کتابخانه‌ای بهره گرفته شده و براساس آیات و روایات مرتبط با معماری خانه‌ها و تطبیق مصادیق محرمیت‌ساز در معماری خانه‌های دوره قاجار محله پایین خیابان مشهد، نمود اصل محرمیت در کالبد خانه‌ها به‌صورت دیداری و شنیداری، از طریق ابزارهای مکان‌یابی، درون‌گرایی و سلسله مراتب ایجاد شده و این اصول منطبق با آموزه‌های اسلامی است.

ارجاع به مقاله: شهرکی فرخنده،

مرجان و هاشمی زرج‌آباد، حسین،

(۱۴۰۴)، «محرمیت در خانه،

پیوند معماری و آموزه‌های اسلامی

(مطالعه موردی خانه‌های قاجاری

محله پایین خیابان مشهد)»،

پژوهش‌های باستان‌شناسی

زاگرس، ۲(۱)، ۲۴۰-۲۶۱.

کلیدواژگان: محرمیت، قرآن مجید، احادیث ائمه اطهار (ع)، خانه‌های مشهد، دوره قاجار.

مقدمه

هنر در ایران زمین به قدمت تاریخ است و معماری از بهترین هنرهای ایرانی محسوب می‌شود. معماری و هنر ایرانی - اسلامی را می‌توان کتاب زنده‌ای از تاریخ دانست و منابع تاریخی نشان می‌دهد که در سراسر ایران بناهایی همچون معابد، اماکن زیارتی و مذهبی با ویژگی‌های خاص ساخته می‌شده است. یکی از مهم‌ترین اصول معماری سنتی ایران که به‌ویژه در دوران اسلامی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است، اصل محرمیت در بناها و بالاخص خانه‌های مسکونی است (سیفیان، محمودی، ۱۳۸۶: ۴). محرمیت یکی از اصول اساسی حاکم بر ساختار کالبدی - فضایی معماری سنتی ایران بوده و تأثیرات آن غیرقابل کتمان است. معماری همواره ابزاری برای بروز تفکر، نگرش و اندیشه‌های هر قوم و ملتی توانسته ردپای جهان‌بینی حاکم بر آن فرهنگ را به ما نشان دهد. آیات و احادیث ائمه معصومین بالاترین منبع در باب موضوع محرمیت در معماری بوده، زیرا اندیشه معمار مسلمان ایرانی برگرفته از این آموزه‌هاست که در خلق آثارش نمود می‌یابد و معمار تمامی قواعد عملکردی، سازه‌ای، اقلیمی و اعتقادی را در نظر می‌گیرد (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶: ۱۴؛ مهدوی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۲: ۲۴).

ضرورت بررسی روش‌های ایجاد محرمیت در خانه‌های تاریخی دوره قاجار مشهد براساس آموزه‌های اسلامی می‌تواند امری موثر در شهرسازی و معماری حال حاضر این شهر باشد؛ امری که متأسفانه امروزه کمتر مورد توجه قرار می‌گیرد و آسیب‌های آن را در ساختار شهرها و خانه‌های مسکونی شاهد هستیم. اصول فرهنگی به‌ویژه اصل محرمیت از اساسی‌ترین اصول در ساخت خانه‌ها محسوب می‌شود که نادیده گرفته شده است. امروزه حریم خصوصی در معماری قربانی عوامل اقتصادی و اجتماعی شده و اولویت برای ایجاد فضا با حریم خصوصی کاهش یافته و خانه‌ها با فرهنگ بومی بیگانه‌اند. آستان مقدس حضرت رضا (ع)، بزرگ‌ترین نماد شهر مشهد بوده و پیشرفت سریع و موقعیت ممتاز این شهر از برکت این بارگاه است. اقتصاد شهر بر پایه ایمان و اعتقاد گردشگران مذهبی و زیارتی استوار است؛ لذا بایستی یادگارها و میراث‌های کهن و تاریخی آن حفظ و نگهداری شود (ماه‌وان، ۱۳۹۲: ۸).

ناحیه امروزی مشهد، جزئی از قلمرو توس با آبدی‌های مختلف از جمله سناباد بوده که مشهد در آن قرارداشته است (امام، ۱۳۳۷: ۸۰). مشهد تا سال ۱۳۰۵ شمسی و در زمان قاجاریه شامل یک خیابان سراسری از غرب به شرق به نام بالا خیابان و پایین خیابان و یک بازار سراسری از شمال شهر به جنوب شهر بوده و باقی همه کوچه‌های پریچ و خم و سرپوشیده دالان مانند بوده است (ماه‌وان، ۱۳۹۲: ۹-۱۲). بالا خیابان و پایین خیابان از وسط صحن عتیق می‌گذشته که در زمان شاه عباس صفوی احداث شده بود؛ خیابانی با چهار ردیف از درختان و نهر آب بزرگی در وسط بوده است (قاجار قوانلو، ۱۳۸۲: ۵۹). در سال ۱۳۴۵ شمسی با قطع درختان وسط خیابان، روی نهر نیز پوشیده شد و قدمت تاریخی مشهد دست‌خوش تصمیمات زود هنگام شهرداری وقت قرار گرفت. همین امر باعث شد اصالت اولیه تاریخی مشهد که سیاحان و سفرنامه‌نویسان ثبت دفتر ایام کرده بودند، دگرگون شد. معماری محلات مشهد تا دوره قاجار، معماری مذهبی، متأثر از معماری آستان قدس بوده است. سردر منازل، ایوان‌ها، غرفه‌ها و اتاق‌ها در ساختمان‌های محلات قدیم مشهد با حالت محرابی، مقعر و فرورفته یا تارمی احداث می‌شده که از سر به هم آوردن دو هلال ماه و یا به هم پیوستن شاخه‌های نخل و یا دو دستی که به نیایش بالا گرفته شده، الهام پذیرفته و با کاشی، کتیبه، کلمات قرآنی و مذهبی تزئین شده و این تزئینات متأثر از معماری حرم مطهر رضوی بوده است (ماه‌وان، همان).

براساس کتاب ارض اقدس، محله پایین خیابان دارای بیشترین جمعیت و تعداد منازل بوده که از محلات فقیرنشین شهر محسوب می‌شده است [۱۵۸۵ منزل، ۱۰۷۳۰ جمعیت] (قاجار قوانلو، ۱۳۸۲: ۱۶)؛ اما یکی از دلایل تراکم خانه‌ها در این بخش به دلیل قرارگرفتن در پایین پای حضرت، نسبت به خانه‌های سایر محلات شهر بوده که حرمت قائل شدن مردم شهر برای امام رضا (ع) و از عدم تمایل برای زندگی و داشتن خانه در بالاسر حضرت، نشأت می‌گیرد.

پرسش پژوهش: در خانه‌های تاریخی ایران، اصل محرمت در قالب مفاهیم مختلفی نمود می‌یابد و این پژوهش به دنبال پاسخ به این پرسش است که تأثیرپذیری ابزارهای ایجاد محرمت در کالبد خانه‌های دوره قاجار محله پائین خیابان مشهد و شکل‌گیری فضاهای خانه‌ها و حفظ آن با رویکرد انطباق آن با آیات و روایات ائمه معصومین (ع) تا چه میزان است؟

روش پژوهش: خانه‌های دوره قاجار محله پائین خیابان مشهد براساس سه مفهوم مکان‌یابی، درون‌گرایی و سلسله مراتب مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین این پژوهش از منظر ماهیت از نوع توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف بنیادی است. ابزار گردآوری اطلاعات، مطالعات کتابخانه‌ای و استفاده از آیات قرآن و احادیث مرتبط باموضوع است. در این پژوهش به دلیل تعدد خانه‌های دوره قاجار در مشهد، تنها به بررسی ۹ مورد خانه واقع در محله پائین خیابان (خیابان نواب صفوی امروزی) به جهت بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمت مطالعه شده است.

پیشینه پژوهش

در پژوهش‌های مرتبط با مسکن، مفهوم سکونت و معماری خانه‌های سنتی ایران، بیشتر به سبک و ویژگی‌های معماری خانه‌ها پرداخته شده است. از جمله شولتر که در کتاب خود به مفهوم سکونت و هستی پرداخته و مطالبی در خصوص آبادی، فضای شهر و خانه ارائه نموده است (شولتر، ۱۳۹۴). سایر تالیفات به ویژگی‌ها و سبک‌های معماری خانه‌های ایرانی پرداخته‌اند که از آن جمله: کتابی درباره معماری درون‌گرا در خانه‌های ایران (معماریان، ۱۳۸۷)، کتاب معماری خانه‌های سنتی یزد (قزلباش و ابوالضیاء، ۱۳۶۴) و ویژگی‌های حیاط در معماری خانه‌ها (نایی، ۱۳۸۱). نقره‌کار در کتاب خود هویت مسکن سنتی را بررسی و الگوهایی برای مسکن مطلوب امروزی ارائه کرده است (نقره‌کار، ۱۳۸۷). مقالاتی بسیاری درباره محرمت در خانه‌های سنتی ایران به چاپ رسیده که از آن جمله: «حریم و محرمت در خانه‌ها سنتی ایران» که مفاهیم فرهنگی و باورهای دینی از دید نویسنده در مسکن سنتی منعکس و ویژگی‌های خانه‌های سنتی را هماهنگ با فطرت ساکنین آن دانسته است (دوستی، ۱۳۹۷)، «محرمت در معماری سنتی ایران»، محرمت را یک اصل در ساختار خانه‌های بعد از اسلام دانسته در کنار اصولی چون وحدت که بخش اصلی هنر و تمدن اسلامی است (سیفیان و محمودی، ۱۳۸۶).

خانه‌های تاریخی مشهد خصوصاً در دوره قاجار تا به امروز از لحاظ گونه‌شناسی، ارائه طرح‌های مرمت، احیا و نقش اقلیم بر شکل‌گیری آنها در غالب کتاب، پایان‌نامه و مقاله پژوهش شده که در مجموع اطلاعاتی را از این خانه‌ها ارائه می‌دهد؛ اما از لحاظ تبلور مفاهیم شیعی در این خانه‌ها تا به امروز مطالعه‌ای صورت نپذیرفته است.

مفهوم حریم و محرمت

حرم به معنای مجموعه چیزهایی که برای فرد به‌ویژه انسان محترم بوده و از آنها حمایت و دفاع می‌کند. احترامش برای همه واجب و هتک حرمت آن حرام است. حریم، موقعیت‌ها و شرایط ویژه و مناسب حال یک انسان یا گروهی از انسان‌هاست که در محدوده‌ای خاص مانند خانه قرار گرفته و ورود به آن محدود و استفاده از آن برای هر کس، به‌غیر صاحب یا صاحبان آن ممنوع است (دوستی، ۱۳۹۷: ۱۱۸). حریم در لغت یعنی پیرامون، گرداگرد خانه، مکانی که حمایت و دفاع از آن واجب باشد (عمید، ۱۳۶۵: ذیل کلمه حریم). فرهنگ آکسفورد محرمت را حالت یا شرایطی از بودن تنها بدون مزاحمت یا آزار از هرگونه توجه و نگاه عمومی تعریف می‌کند (Oxford, 2009: 989). به‌طور کلی حریم خصوصی یا محرمت فرایند تنظیم تعامل با دیگران است (لنگ، ۱۳۹۴: ۱۶۵). در کل رفتار اجتماعی به‌طور مستقیم به رفتار محیطی و فرهنگ محیط بستگی دارد و رفتار انسان میزان محرمت مورد نیاز در زندگی روزانه را مشخص

می‌کند. در معماری حریم از دو جنبه کالبدی و معنایی بررسی می‌شود و حریم کالبدی متمرکز بر اصول حفظ امنیت فضا استوار است و جنبه معنایی آن شرایطی را جهت آرامش فرد در معماری ایجاد می‌کند. فضایی در معماری محرم است که دارای حریم، مصونیت و امنیت باشد و آرامش و آسایش افراد را تأمین کند (مؤمنی و همکاران، ۱۳۹۷: ۸۱). دین اسلام در پی زندگی بهتر و سعادت‌مندتر انسان است و تأکید بر حریم و محرمیت در خانه دارد و آن را لازمه رسیدن به آرامش و امنیت می‌داند (نقره‌کار، ۱۳۸۷: ۵۰۲). بنابراین محرمیت، امنیت را در ماده و آرامش را در معنا برای ساکنین ایجاد می‌کند؛ در معماری اسلامی این امنیت شامل حفظ از بلا یا طبیعی و غیرطبیعی، تجاوزات افراد بیگانه، فعالیت‌های انسانی، امنیت روانی، فرهنگی و... است که به صورت دیداری و شنیداری در فضاهای خانه‌ها نمود می‌یابد و رعایت این اصل را امری ضروری می‌داند. این مؤلفه‌های محرمیت‌ساز به ابزارهای مکان‌یابی، تناسبات، درون‌گرایی و سلسله‌مراتب دسته‌بندی شده‌اند که زمینه‌ساز ایجاد محرمیت هستند (ریش‌سفید نوش‌آبادی، هاشم‌پور، ۱۳۹۴: ۲؛ مؤمنی، ناصری، ۱۳۹۴: ۲۱).

جدول ۱: آیات و روایات مرتبط با مفهوم محرمیت. منبع: (اخوت، ۱۳۹۲: ۹۱-۸۶؛ مؤمنی و ناصری، ۱۳۹۴: ۲۱)

ردیف	نشانی آیه	نشانی حدیث	استنباط
۱	سوره نور، آیه ۲۷ و ۲۸	سفارش پیامبر (ص) به حضرت علی (ع)، ترجمه حسن‌زاده، ص ۱۵.	تبلور درون‌گرایی
۲	سوره نور، آیه ۳۵	امام صادق (ع)، امالی طوسی، ص ۲۷۵، ج ۵۲۶	استفاده از حضور کالبدی و معنوی نور در خانه
۳	سوره حدید، آیه ۹	کنزالعمال، ج ۱، ص ۳۲۹، حدیث ۴۱۵۱۸	توجه به نورانیت معنوی در خانه
۴	سوره زمر، آیه ۲۰	حضرت علی (ع)، مکارم الاخلاق، ج ۱، ص ۲۳۷	بهره‌گیری مناسب از نور
۵	سوره یونس، آیه ۸۷	امام صادق (ع)، شگفتی‌های آفرینش، ترجمه توحید مفضل، ص ۴۶	هندسه و تناسبات نیکو در معماری
۶	سوره انعام، آیه ۱۳۲	امام محمدباقر (ع)، لوازم صاحبقرانی مشهور به شرح فقیه، ج ۱، ص ۱۴۵.	وجود سلسله مراتب در مسکن سبب می‌گردد تا در نوع عملکردها و وقوع فعالیت و همچنین دید و حرکت افراد تنوع حاصل شود و عرصه‌های ورودی، اندرونی، بیرونی و خدماتی از هم تفکیک گردند. گذر از در و سپس ورود به هشتی (فضایی نیمه عمومی و ایستا)، سپس عبور از دالان و ورود به حیاط و گذر از ایوان نیمه خصوصی و ورود به اتاق خصوصی و بسته همه نشانگر وجود نوعی سلسله مراتب حرکتی در مسکن برای رسیدن به آرامش و سکون است.
۷	سوره معارج، آیه ۳	امام موسی‌الکاظم (ع)، تحف العقول، ترجمه حسن‌زاده، ص ۷۴۹.	
۸	سوره احزاب، آیه ۵۹	امام صادق (ع)، گزیده کافی، ج ۶، ص ۴۳.	طراحی عناصر خانه به صورتی که امکان دید از سمت بیرون به درون خانه میسر نباشد، که این مسئله با ایجاد حریم در پنجره‌ها، پشت بام و ... میسر می‌گردد.
۹	سوره احزاب، آیه ۳۳	امام سجاد (ع)، صحیفه سجاده، ترجمه آیتی، ص ۳۳۴.	رسیدن به خلوت مناسب و ایجاد محیطی امن در خانه برای زنان که از طریق درون‌گرایی و پوشاندن خانه در مقابل افراد و عوامل بیگانه ایجاد می‌شود.
۱۰	سوره بقره، آیه ۱۸۹	امام صادق (ع)، گزیده کافی، ج ۶، ص ۴۵.	پرهیز از تعدی متقابل خانه به اماکن عمومی، پرهیز از ابداع اشکال تشویش برانگیز، پرهیز از اشراف متقابل خانه‌ها، پرهیز از هر نوع مزاحمت همجواری بین خانه‌ها توصیه می‌گردد.
۱۱	سوره انعام، آیه ۱۲۷	امام صادق (ع)، معانی الاخبار، ترجمه محمدی، ج ۱، ص ۳۴۵.	بایستی بین توده و فضای باز خانه تعادل مناسبی برقرار باشد و داشتن خانه‌ای تنگ و بدون حیاط به هیچ عنوان توصیه نمی‌گردد.
۱۲	سوره احزاب، آیه ۳۴	امام صادق (ع)، تحفه الاولیاء، ترجمه اصول کافی، ج ۴، ص ۳۶۵.	ترکیب کردن عملکردها و چند منظوره بودن فضاها در خانه که علاوه بر صرفه جویی در فضا، امکان انجام فعالیت‌های مختلف را ایجاد می‌کند، توصیه می‌گردد.
۱۳	سوره حجرات، آیه ۱۲	---	ممنوعیت تجسس و اشاره به وجود حریم شنیداری برای افراد
۱۴	---	پیامبر (ص): هر کس به مکالمات دیگران در حالی که آن‌ها مایل نیستند گوش فرا دهد، در روز قیامت به گوش وی سرب گداخته ریخته می‌شود	به بارزترین مصداق حریم، یعنی خانه هر فرد اشاره دارد.
۱۵	سوره نور، آیه ۳۱	---	ممنوعیت استراق سمع

ابزارهای محرمیت‌ساز در خانه‌های محله پایین خیابان دوره قاجار مشهد

خانه‌ها در محله پائین خیابان متراکم و با وسعت کم‌تری نسبت به سایر محله‌های قدیمی مشهد ساخته شده‌اند. بیشترین خانه‌های این دوره در محله پائین خیابان قرار دارد و شامل خانه‌های امیری، بلخاست، توکلی، حناساب، داروغه، زرین‌زاده، غفوری، کرمانی و ناظران است که هر کدام جداگانه در غالب جداولی از لحاظ ابزارهای محرمت‌ساز (مکان‌یابی، درون‌گرایی و سلسله مراتب) مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

خانه امیری

این خانه واقع در خیابان نواب صفوی ۹، روبروی کوچه حاج ابراهیم است. صاحب اولیه این خانه حاج آقای علیرضا عطاری نژاد بوده که پس از فوت ایشان منزل به فرزندش می‌رسد. پس از فوت وی، ورثه ۴۰ سال قبل این خانه را به آقای امیری می‌فروشند و امروزه به خانه امیری در بین اهالی معروف است. این خانه در دو راستای شمال غربی- جنوب شرقی (یعنی عمود بر قبله) در دو طبقه همکف و اول ساخته شده و طبقات بوسیله یک راه پله به هم مرتبط شده‌اند (ملازاده، محمدی، ۱۳۸۶: ۱۶۰).

جدول ۲: خانه امیری

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
<p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری فضای شاه‌نشین در طبقه اول و در محور اصلی حیاط - قرارگیری سایر اتاق‌ها در دو جبهه اصلی خانه - قرارگیری حوضخانه و اتاق مهمان غریبه در دو سمت هشتی ورودی 	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری در مرکز خانه - رابط دو جبهه دو سمت حیاط و احاطه شدن با سایر فضاها با دیوارهای بلند 	<ul style="list-style-type: none"> - قرارگیری در وسط ضلع جنوب شرقی 	مکان‌یابی
	شنیداری	شنیداری دیداری	شنیداری دیداری	نوع محرمت
	<ul style="list-style-type: none"> - استفاده از پنجره در طبقه اول برای شاه‌نشین - استفاده از بازشوها مشرف به حیاط - این اتاق‌ها در دو سمت هشتی مانع ورود مهمان غریبه به بخش خصوصی خانه می‌شود. 	<ul style="list-style-type: none"> قرار دادن در مرکز خانه که با دیوارها و اتاق احاطه شده اما از قسمت ورودی دید مستقیم به حیاط وجود دارد. 	<ul style="list-style-type: none"> - ورودی به یک هشتی راه دارد که مانع دید مستقیم به حیاط می‌شود. 	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۲ و ۳؛ جدول ۱، شماره ۹ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۱ و ۱۰ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	آیات و روایات
	رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
	اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی
	<ul style="list-style-type: none"> - بازشو و پنجره کمتر در قسمت اتاق پستو و مطبخ نسبت به سایر اتاق‌ها - تنوع تزئینات در شاه‌نشین و شاخص کردن این فضا 	<ul style="list-style-type: none"> استفاده از حیاط مرکزی بزرگ 	-	درون‌گرایی
	دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	-	نوع محرمت
	<ul style="list-style-type: none"> - کاهش پنجره جهت دید کمتر به بخش‌های خصوصی - تنوع مصالح در بخش‌هایی که قصد جلب توجه دارند و سادگی در بخش‌هایی که قصد کاهش جلب توجه دارند. 	<ul style="list-style-type: none"> احاطه شدن حیاط با دیوارهای بلند و اتاق‌ها برای کاهش دید 	-	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	جدول ۱، شماره ۱۱ جدول ۱، شماره ۱ و ۱۰	-	آیات و روایات
رعایت سلسله مراتب			استفاده از ابزارهای سلسله مراتب	
اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب	
<ul style="list-style-type: none"> - تفکیک شاه‌نشین از اتاق‌ها و مطبخ و انبار (تفکیک بخش خصوصی از عمومی) - ایجاد جلب توجه برای بخش شاه‌نشین 	<ul style="list-style-type: none"> - تفکیک حریم هر فضا از حیاط 	<ul style="list-style-type: none"> - باز شدن در خانه از کوچه به یک راهرو - باز شدن راهرو به 	سلسله مراتب	

			یک هشتی - قرار گیری در ورودی مقابل ورودی به حیاط - اتاق انباری در یک سمت هشتی	
	دیداری شنیداری	دیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمیت
	- حفظ حریم بخش‌های عمومی و خصوصی و تفکیک شدن آنها از حیاط - استفاده از مصالح و تزئینات متنوع‌تر برای شاه نشین که توجهات را نسبت به بخش‌های دیگر بنا کم می‌کند.	- تفکیک حریم فضاها با حیاط با تنوع بخشی در مصالح و ایجاد پیش فضاها	- ایجاد هشتی و راهرو برای قسمت ورود به خانه - قرار گرفتن انباری در قسمت ورودی که بخش تجارت صاحب- خانه را از بخش خصوصی جدا می‌کند.	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۹ جدول ۱، شماره ۶ و ۷	جدول ۱، شماره ۸	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳ ۱۵، ۱۴	آیات و روایات

خانه بلخاست:

خانه بلخاست واقع در خیابان نواب صفوی، نواب صفوی ۱۱، کوچه باغ حسن خان، کوچه کاظم ذبیح‌اللهی قرار دارد و قدمت آن به دوران قاجار می‌رسد. بخش‌های مسکونی این خانه در دو جهت شمال شرقی و جنوب غربی ساخته شده و جبهه اصلی خانه در جهت شمال شرقی قرار دارد. بخش شرقی و بخش تابستان نشین خانه بلخاست از بین رفته است (مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، ۱۳۸۳).

جدول ۳: خانه بلخاست

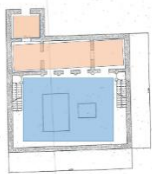
پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
همکف 	- قرارگیری فضای شاه‌نشین در طبقه اول و در محور اصلی حیاط - قرارگیری سایر اتاق‌ها در دو سمت اتاق اصلی - قرارگیری خانه در جهت قبله	- قرارگیری در مرکز خانه - رابط دو جبهه دو سمت حیاط و احاطه شدن با سایر فضاها با دیوارهای بلند	----	مکان‌یابی
	دیداری	دیداری شنیداری	----	نوع محرمیت
اول 	- استفاده از پنجره در طبقه اول برای شاه نشین - استفاده از بازشوها مشرف به حیاط	- قرار دادن در مرکز خانه که با دیوارها و اتاق‌ها احاطه شده	----	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۴ جدول ۱، شماره ۲ و ۳ جدول ۱، شماره ۵	جدول ۱، شماره ۱۰ و ۱ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	----	آیات و روایات
	رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
	اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی
	- تنوع تزئینات در شاه نشین و شاخص کردن این فضا	- حیاط مرکزی	----	درون‌گرایی
منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی	دیداری	دیداری	----	نوع محرمیت

	شنیداری		
روش استفاده	----	- احاطه شدن حیاط با دیوارهای بلند و اتاق‌ها برای کاهش دید	- تنوع مصالح در بخش‌هایی که قصد جلب توجه دارند و سادگی در بخش‌هایی که قصد کاهش جلب توجه دارند.
آیات و روایات	----	جدول ۱، شماره ۱ و ۱۰	جدول ۱، شماره ۸
استفاده از ابزارهای سلسله مراتب	رعایت سلسله مراتب		
	ورودی	حیاط	اتاق
سلسله مراتب	----	- تفکیک حریم هر فضا از حیاط	- تفکیک شاه‌نشین از اتاق‌های دیگر - ایجاد جلب توجه برای بخش شاه نشین - پایین بودن سطح طبقه همکف
نوع محرمت	----	دیداری	دیداری شنیداری
روش استفاده	----	- تفکیک حریم فضاها با حیاط با تنوع بخشی در مصالح و ایجاد پیش فضاها	- حفظ حریم بخش‌های عمومی و خصوصی و تفکیک شدن آنها از حیاط - استفاده از مصالح و تزئینات متنوع‌تر برای شاه نشین که توجهات را نسبت به بخش‌های دیگر بنا کم می‌کند. - پایین بودن طبقه همکف به اندازه سه پله از سطح حیاط، سلسله مراتب ورود به اتاق و موجب کاهش دید
آیات و روایات	----	جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۹	جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۶ و ۷

خانه توکلی:

این خانه تاریخی واقع در خیابان نواب صفوی، کوچه عسگریه و مربوط به اواخر قاجار است که بخش‌های وسیعی از این بنا که محل زندگی مالک خانه محسوب می‌شده در سال ۱۳۷۰ ه.ش تخریب شده است. تزئینات به‌کار رفته در این خانه بسیار حائز اهمیت بوده و دارای سقف‌های چوبی منبت کاری شده و گچبری‌ها و استفاده از شومینه در برخی اتاق‌های آن است که این امر موجب شده بسیاری از محققان بر این نظر باشند که معماری خانه توکلی تلفیقی از معماری سنتی و اروپایی است. به تخریب بخش عمده‌ای از خانه، در حال حاضر تنها بناهایی در جبهه شمال شرقی وجود دارد. این امر موجب شده که اظهار نظر درباره هویت دینی در معماری خانه توکلی تنها براساس بخش‌های باقی مانده و بازسازی شده صورت پذیرد (ملازاده، محمدی، ۱۳۸۶: ۱۶۲).

جدول ۴: خانه توکلی

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
 <p>همکف</p>	- قرارگیری شاه‌نشین در محور اصلی حیاط - قرارگیری خانه در جهت قبله	---	- ورودی در کنج پلان - راهرو ورودی پس از در ورودی	مکان‌یابی
	دیداری	---		نوع محرمت شنیداری
	- قرارگیری فضاهای نیمه عمومی در محور اصلی و در معرض دید	---	- قرارگیری در نقطه کور جهت مسدود شدن دید و صدا. - ایجاد راهرو ورودی با دو پله پایین‌تر از کوچه میزان دید مستقیم	روش استفاده
اول				

			به حیاط را می‌کاهد.	
	جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۵؛ جدول ۱، شماره ۹	---	جدول ۱، شماره ۱ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	آیات و روایات
	رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای
	اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی
	- تنوع تزئینات و مصالح در جبهه اصلی - تنها راه ارتباطی اتاق‌ها با فضای بیرون از طریق پنجره‌ها و بازشوها به سمت حیاط است.	----	- ایجاد در ورودی کوتاه	درون‌گرایی
	دیداری شنیداری	----	دیداری شنیداری	نوع محرمیت
	- تنوع مصالح در نما جهت افزایش جلب توجه به فضا ایجاد شده است. - این بازشوها جهت ورود نور به اتاق‌ها ایجاد شده اما تنها راه ارتباط با بیرون است که در عین گستردگی دید برای افراد داخل اتاق، میزان دید را از بیرون به داخل اتاق‌ها کاهش می‌دهد.	----	- در ورودی کوتاه که سطح آن پایین‌تر از سطح کوچه پایین‌تر باشد و افراد پس از عبور از در به راهرویی وارد می‌شوند، دید و صدا را نسبت به بخش خصوصی می‌کاهد.	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۹	----	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	آیات و روایات
	رعایت سلسله مراتب			استفاده از ابزارهای
	اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب
- ایوان در مقابل اتاق اصلی - اختلاف سطح با حیاط	- استفاده از عنصر پله در حیاط	- استفاده از پیرنشین در دو سمت ورودی - ایجاد راهرو ورودی	سلسله مراتب	
دیداری شنیداری	دیداری	دیداری	نوع محرمیت	
- ایجاد شکستگی در محور دید - ایجاد اختلاف سطح جهت تفکیک حریم فضاها و ایجاد سلسله مراتب حضور	- این اختلاف سطح بین فضای مسکونی و حیاط جهت ایجاد حریم هر فضا	- ایجاد مرحله‌بندی جهت حضور افراد به خانه و کاهش عبور صدا - وجود سلسله مراتب تاریکی به نور و طی کردن مسیر جهت کاهش دید به فضای داخل	روش استفاده	
جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۶ و ۷	جدول ۱، شماره ۸	جدول ۱، شماره ۳؛ جدول ۱، شماره ۹	آیات و روایات	

منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی

خانه حناساب:

خانه حناساب واقع در خیابان نواب صفوی، بعد از کوچه حسن‌قلی به سمت حرم در کوچه تاجر‌ها واقع شده است. براساس مستندات شفاهی و با توجه به عناصر و جزئیات به‌کاررفته در بنا، تاریخ ساخت آن به اواخر قاجار نسبت داده شده است. این بنا به شکل مستطیل و دورن‌گرا ساخته شده و بخش‌های مسکونی در دو جبهه شمال‌غربی و جنوب شرقی (عمود بر قبله) قرار دارد (محمودزاده، ۱۴۰۰: ۱۶۰).

جدول ۵: خانه حناساب

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
	- اتاق شاه‌نشین - اتاق مهمان‌گریه	- حیاط مربع شکل مرکزی	- دارای یک ورودی	مکان‌یابی

 <p>همکف</p> <p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	دیداری شنیداری	دیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمیت
	- قرار گرفتن در مرکزیت جبهه اصلی خانه (شمال غربی) - قرار گیری اتاق مهمان غربیه درست در ابتدای راهرو ورودی در دو سمت آن قرار گرفته است.	- عامل ارتباطی و دسترسی بخش‌های مختلف خانه	- متفاوت از دیگر خانه‌ها در ورودی در جبهه اصلی خانه قرار گرفته، اما معمار با ایجاد سردر بلند و در چوبی کوتاه این مسئله را جبران کرده است	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۸؛ جدول ۱، شماره ۹	جدول ۱، شماره ۱۱؛ جدول ۱، شماره ۴	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	آیات و روایات
	رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
	اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی
	- تفاوت در قرارگیری اتاق‌های اصلی و فرعی	- حیاط مرکزی - بازشوها و پنجره‌ها	- ورودی در جبهه اصلی - راهرو ورودی	نوع محرمیت
	دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	روش استفاده
	- اتاق شاه‌نشین در مرکزیت جبهه اصلی خانه قرار دارد اما با دو اتاق اطراف خود ارتباطی ندارد. در صورتی که در جبهه جنوب شرقی اتاق‌ها به هم راه دارد.	- احاطه حیاط با بخش‌های مسکونی و دیوارهای بلند - تمامی بازشوها و پنجره‌ها به سمت حیاط مرکزی باز می‌شود.	- با ایجاد در چوبی کوتاه که موجب می‌شود افراد هنگام ورود به خانه خم شوند و از دید مستقیم گرفته می‌شود. - معمار علاوه بر در ورودی کوتاه، با ایجاد راهرویی غیرمستقیم از سمت در به حیاط کاملاً مانعی برای دید و دسترسی مستقیم به آن ایجاد کرده است.	آیات و روایات
	جدول ۱، شماره ۹ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۱؛ جدول ۱، شماره ۲ و ۳	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	استفاده از ابزارهای سلسله مراتب
	رعایت سلسله مراتب			سلسله مراتب
اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب	
- اتاق مهمانان غربیه در قسمت ورودی - سلسله مراتب ورود به اتاق اصلی	- استفاده از عنصر پله و اختلاف ارتفاع - ایجاد نما پرکار برای بخش اصلی خانه	- در ورودی کوتاه - وجود سلسله مراتب نور با طی کردن مسیر راهرو ورودی - راهرو شکسته	نوع محرمیت	
دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	دیداری	روش استفاده	
- ایجاد سلسله مراتب فضایی برای ورود به ساختمان که مانع حضور افراد غربیه در بخش‌ها خصوصی ساختمان می‌شود. - این سلسله مراتب فضایی برای ورود به اتاق اصلی جهت کاهش دید و عبور صدا	- ایجاد اختلاف ارتفاع بین حیاط و بخش مسکونی جهت ایجاد حریم هر فضا - با ایجاد نما با تزئینات بیشتر در جبهه اصلی تمرکز بیننده به این سمت جلب شده و بخش اندرونی در معرض دید نخواهد بود.	- کاهش ارتفاع برای ورود به خانه جهت ایجاد محرمیت بیشتر در فضا - ایجاد این سلسله مراتب تاریکی به نور جهت کاهش دید به فضای داخل - ایجاد شکستگی در محور ورود جهت کاهش دید	آیات و روایات	
جدول ۱، شماره ۶ و ۷	جدول ۱، شماره ۱۰	جدول ۱، شماره ۸		

خانه داروغه:

خانه داروغه واقع در محله پایین خیابان (خیابان نواب)، راسته حسن قلی‌خان، کوچه شهید سالاری مقدم، کوچه یوسف‌خان (کشمیری‌ها) قرار گرفته است. براساس مستندات شفاهی و کتبی‌ای که سابقاً در یکی از اتاق‌ها وجود

داشته به تاریخ ۱۲۲۴ ه.ق بوده و قدمت بنا به حدود ۲۰۰ سال قبل نسبت داده شده است. مهم‌ترین ویژگی این بنا، قدمت بسیار بالای آن در مقایسه با سایر بناهای تاریخی مشهد است. بنا به فرم مستطیل شکل در جهت شمال غربی- جنوب شرقی ساخته شده و عمود بر قبله است و در واقع از سه جهت شمال غربی، شمال شرقی و جنوب شرقی دارای توده ساختمانی است که در دو طبقه ساخته شده و جبهه جنوب غربی فقط دیوار جداکننده است. شمال غربی، جبهه اصلی بنا محسوب می‌شود با یک ایوان چهار ستونه و دو راه پله که به صورت مورب در دو سمت آن قرار دارد (ملازاده، محمدی، ۱۳۸۶: ۱۶۵).

جدول ۶: خانه داروغه

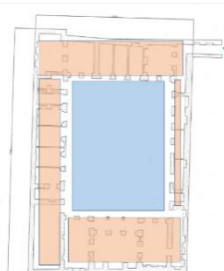
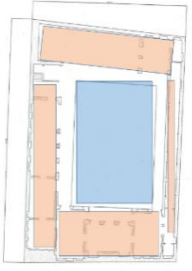
پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
 <p>همکف</p> <p>اول</p> <p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	- اتاق شاه‌نشین - اتاق خدمه - مطبخ - بخشی از خانه در جهت قبله	- حیاط مرکزی	- دارای یک ورودی - اتاق سرایداری	مکان‌یابی
	- دیداری	- دیداری	- دیداری - شنیداری	نوع محرمیت
	- اتاق شاه‌نشین در جبهه اصلی، اتاق خدمه و مطبخ در جبهه فرعی خانه و در طبقه همکف	- حیاط در مرکز و فضاهای مسکونی در اطراف آن	- قرارگیری ورودی در جبهه فرعی خانه جهت نظارت راحت خدمه بر رفت و آمد افراد - قرارگیری اتاق سرایداری در کنار در ورودی	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۵	جدول ۱، شماره ۱۱	جدول ۱، شماره ۸ و ۹	آیات و روایات
	رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
	اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی
	- اتاق شاه‌نشین - داشتن اتاق با ابعاد مختلف - داشتن نماهای متفاوت	- حیاط مرکزی	- دارای یک ورودی	درون‌گرایی
	- دیداری	دیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمیت
	- قرارگیری ایوان در جلو اتاق شاه نشین تمرکز افراد رو به این بخش از خانه جلب می‌کند و نمای بخش اصلی تزئینات بیشتری دارد.	- احاطه حیاط با فضاهای مسکونی و دیوارهای بلند (درون‌گرا)	- قرارگیری ورودی در گوشه ضلع جنوب شرقی و تنها راه ارتباط با کوچه	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۴	جدول ۱، شماره ۱ و ۱۰	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	آیات و روایات
رعایت سلسله مراتب			استفاده از ابزارهای سلسله مراتب	
اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب	
- ارتباط شاه‌نشین و اتاق‌ها از طریق پنجره و بازشوها - تنوع و مرتبه بندی فضایی	- حیاط در دل بنا و فضاهای در اطراف آن	- قرارگیری ورودی در گوشه	سلسله مراتب	
دیداری شنیداری	دیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمیت	
- ارتباط شاه‌نشین و اتاق‌ها از طریق پنجره و بازشوها است اما	- حیاط در مرکز قرار دارد اما حریم هر فضا نسبت به حیاط با اختلاف ارتفاع و	- ورودی از گوشه ضلع جنوب شرقی و قرارگیری	روش استفاده	

	اتاق سرایداری در کنار آن فضایی را ایجاد می‌کند که امکان دید مستقیم به حیاط را می‌گیرد.	وجود ایوان و پیش فضا و تنوع مصالح حفظ شده است.	حريم آنها حفظ و از حیاط تفکیک شده‌اند. - با ایجاد تفاوت در اجزا، قرارگیری برای نور، قرارگیری برای دید و ارتباط بخش‌های مختلف با فضاهای مجاورشان
آیات و روایات	جدول ۱، شماره ۸ و ۹ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۸	جدول ۱، شماره ۲ و ۳

خانه زرین‌زاده:

خانه زرین‌زاده واقع در خیابان نواب صفوی، کوچه ۱۱ و از آثار دوره قاجار به شمار می‌آید. این خانه در دو طبقه، با حیاط مرکزی که ورودی اصلی آن تخریب شده و ورودی دیگری در طبقه اول ایجاد شده است. این خانه از چهار جهت دارای ساختمان بوده و حیاط از چهار جهت محصور شده است. فضاهای اصلی در راستای شمال غربی - جنوب شرقی (عمود بر قبله) قرار دارد (همان: ۱۶۶).

جدول ۷: خانه زرین‌زاده

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
<p>همکف</p> <p>اول</p> <p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	<p>اتاق</p> <p>- قرارگیری اتاق‌های اصلی در دو محور موازی با هم و به صورت قرینه</p>	<p>حیاط</p> <p>- قرارگیری در مرکز خانه و احاطه شدن با سایر فضاها</p>	<p>ورودی</p> <p>---</p>	مکان‌یابی
	دیداری	دیداری شنیداری	---	نوع محرمت
	<p>اتاق</p> <p>- قرارگیری اتاق‌های اصلی با ایجاد نما سازی و جلب توجه بیشتر و کم کردن توجه دید به بخش‌های فرعی و خصوصی</p> <p>جدول ۱، شماره ۸</p>	<p>حیاط</p> <p>- قرار گرفتن حیاط در مرکز که دید از بیرون ندارد و مانع انتقال صدا به بیرون می‌شود.</p> <p>جدول ۱، شماره ۱۱ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵</p>	---	روش استفاده
	رعایت درون‌گرایی			آیات و روایات
	<p>اتاق</p> <p>- تنوع مصالح در دو محور اصلی خانه و شاخص کردن آنها</p> <p>- ارتباط اتاق‌ها با حیاط از طریق بازشوها و پنجره‌ها</p>	<p>حیاط</p> <p>- وجود حیاط مرکزی</p>	<p>ورودی</p> <p>---</p>	استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
	دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	---	نوع محرمت
	<p>اتاق</p> <p>- سادگی و یا تنوع در تزئینات نما جهت افزایش یا کاهش جلب توجه به فضاها</p> <p>- از این طریق نور کافی به اتاق‌ها وارد می‌شود اما ایجاد فضایی تاریک و روشن میزان دید را کاهش می‌دهد.</p> <p>جدول ۱، شماره ۲ و ۳</p>	<p>حیاط</p> <p>- احاطه شدن حیاط با بخش‌های مسکونی از چهار طرف، جهت کاهش دید به آن</p> <p>جدول ۱، شماره ۱ و ۱۰</p>	---	روش استفاده
	رعایت سلسله مراتب			آیات و روایات
	<p>اتاق</p> <p>- فضاهای اصلی خانه از درون با هم ارتباط دارند ولی فضاهای فرعی از درون به هم راه ندارند</p>	<p>حیاط</p> <p>- تفکیک عرصه عمومی و خصوصی در عین قرارگیری حول حیاط</p>	<p>ورودی</p> <p>---</p>	استفاده از ابزارهای سلسله مراتب
				سلسله مراتب

	دیداری شنیداری	دیداری	---	نوع محرمیت
	- ایجاد فضاهای سلسله‌وار در توده اصلی خانه جهت تفکیک حریم فضاها و ایجاد سلسله مراتب حضور در بخش‌های مختلف خانه	- تفکیک بخش‌های خانه جهت تفکیک حضور افراد	---	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۶ و ۷ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۸	---	آیات و روایات

خانه غفوری:

خانه غفوری در خیابان نواب صفوی، کوچه عباسقلی‌خان، کوچه مسجد محمدیه، انتهای کوچه واقع شده است. قدمت این خانه به اواخر دوران قاجار باز می‌گردد. این بنا از ابتدای ساخت تا سال ۱۳۶۰ به عنوان خانه مسکونی مورد استفاده قرار گرفته و بعد از آن به مدت ۱۸ سال متروکه و پس از سال‌ها بازسازی شده است. خانه غفوری در راستای شمال شرقی- جنوب غربی ساخته شده و فضاهای خانه در این دو سمت، در دو طبقه همکف و اول قرار دارد. ورودی خانه در سمت شمال شرقی و گوشه این جبهه است که پس از ورود به آن یک هشتی با هندسه شش ضلعی وجود دارد. حیاط خانه از سطح کوچه پایین‌تر است (مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، ۱۳۸۳).

جدول ۸: خانه غفوری

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	
<p>همکف</p>	- اتاق‌های مهمانان غربیه در ضلع شمال شرقی - شاه نشین در ضلع جنوب غربی - خانه در جهت قبله	- حیاط مرکزی	- قرارگیری ورودی در گوشه ضلع شمال شرقی - ایجاد هشتی - قرارگیری راه پله در هشتی	مکان‌یابی
	- دیداری - شنیداری	- دیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمیت
<p>اول</p>	- قرارگیری بخش عمومی در ضلع ورودی که مانع ورود غربیه به بخش‌های اصلی بنا می‌شود. - قرارگیری بخش عمومی در محور اصلی و در معرض دید.	- حیاط در مرکز و راه ارتباطی بخش‌های مختلف خانه	- قرارگیری ورودی در گوشه ضلع ایجاد هشتی به عنوان فضای جداکننده - هدایت مهمان غربیه به سمت طبقه اول در همان هشتی	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۵	جدول ۱، شماره ۱۰ و ۱۱	جدول ۱، شماره ۸	آیات و روایات
	رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
	اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی
	- اتاق شاه‌نشین در جبهه جنوب غربی در وسط و در دو طرف آن دو اتاق کوچکتر - دو ردیف اتاق در جبهه شمال شرقی و یک ردیف اتاق در جبهه جنوب غربی - قراگرفتن اتاق‌ها به جز اتاق شاه- نشین از عرض به سمت حیاط	- حیاط مرکزی	- ایجاد هشتی - بالا بودن ورودی از سطح حیاط	درون‌گرایی

 <p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	دیداری - دیداری شنیداری	دیداری	دیداری	نوع محرمت
	<p>- استفاده از دو اتاق اطراف اتاق شاه نشین جهت تفکیک مهمانان مرد و زن</p> <p>- اتاق‌های پشتی در جبهه شمال شرقی ارتباطی با حیاط ندارد و برای مهمانان غریبه است ولی در جبهه جنوب غربی اتاق‌ها مشرف به حیاط است.</p> <p>- قرارگیری اتاق از سمت عرض به حیاط دید به اتاق را کمتر می‌کند.</p>	<p>- احاطه حیاط با بخش‌های مسکونی و دیوارهای بلند</p>	<p>قرار گرفتن هشتی پس از ورودی و همچنین باز شدن درهای اتاق‌های این ضلع و راه‌پله در این فضا</p> <p>- اختلاف سطح با ساخت چهار پله از ورودی به حیاط انجام شده است.</p>	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۹ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۱	جدول ۱، شماره ۸	آیات و روایات
	رعایت سلسله مراتب			استفاده از ابزارهای سلسله مراتب
	اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب
	<p>- تفاوت در تزئینات در جبهه اصلی و فرعی</p> <p>- قرارگیری فضای خدماتی در جبهه شمال غربی</p>	<p>- تناسب بین حیاط و فضاهای پر و خالی بنا</p> <p>- قرارگیری حیاط در سطح پایین‌تر</p> <p>- تفکیک فضاهای خانه از حیاط</p>	<p>- اختلاف سطح بخش ورودی</p> <p>- قرارگیری اتاق‌ها و راه پله در هشتی ورودی</p>	سلسله مراتب
	دیداری	دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمت
<p>- ایجاد تزئینات بیشتر در جبهه جنوب غربی باعث جلب توجه بیشتر بیننده به این بخش می‌شود.</p> <p>- این بخش در یک طبقه و در گوشه حیاط قرار دارد و حداقل دو بخش دیگر خانه ساخته شده است.</p>	<p>- ایجاد حیاط مرکزی و احاطه شدن با بخش‌های مسکونی.</p> <p>- حفظ حریم خانه با ایجاد این اختلاف سطح نسبت به ورودی خانه</p> <p>- ایجاد بازشوها و پنجره‌ها برای ارتباط بخش‌های مختلف خانه با حیاط</p>	<p>- با ایجاد اختلاف ارتفاع در فضای هشتی آن را از بخش خصوصی جدا کرده‌اند.</p> <p>- قرارگیری چنین فضاهایی در بدو ورود مهمان غریبه را به بخش مخصوص به خود هدایت کرده و مانع ورود به بخش خصوصی می‌شود.</p>	روش استفاده	
جدول ۱، شماره ۶ و ۷	جدول ۱، شماره ۱؛ جدول ۱، شماره ۲ و ۳	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۹	آیات و روایات	

خانه کرمانی:

خانه کرمانی در خیابان نواب صفوی، کوچه نواب ۱۱ قرار گرفته که یکی از کوچه‌های اصلی محله پایین خیابان بوده و از شرق به همان خیابان و از غرب به مدرسه عباس‌قلی خان و در ادامه به حرم مطهر منتهی می‌شده است. روبروی این خانه کوچه عسکریه (سرحوضو) قرار دارد. این خانه مربوط به اواخر دوره قاجار است و متعلق به آقای کرمانی یکی از حجره‌داران بازار فرش بوده و در حال حاضر در اختیار نواده آقای کرمانی است.

خانه کرمانی در جهت شمال شرقی - جنوب غربی به صورت دو طبقه همکف و اول ساخته شده و فضاهای اصلی در این دو سمت به صورت مجزا طراحی شده است (محمودزاده، ۱۴۰۰: ۱۳۳).

جدول ۹: خانه کرمانی

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	

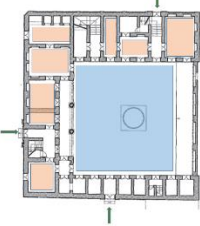
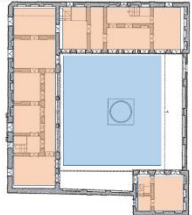
<p>همکف</p> <p>اول</p> <p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	<p>- قرارگیری شاه‌نشین در ضلع جنوب غربی</p> <p>- قرارگیری بخش خدمات در ضلع شمال شرقی</p> <p>- ایجاد اتاق مهمان در دو سمت قسمت ورودی</p> <p>- قرارگیری خانه در جهت قبله</p>	<p>- حیاط مرکزی</p> <p>- پایین بودن حیاط نسبت به سطح کوچه و ورودی.</p> <p>- احاطه شدن حیاط با دیوار و بخش‌های مسکونی.</p>	<p>- قرارگیری ورودی در ضلع شمال شرقی.</p> <p>- ایجاد راهرو که نقش هشتی ورودی را دارد.</p> <p>- بالا بودن سطح ورودی نسبت به حیاط.</p> <p>- قرار گرفتن اتاق مهمان در قسمت بالای ورودی</p>	مکان‌یابی
	دیداری	دیداری شنیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمیت
	<p>- قرارگیری فضای عمومی در محور اصلی و در معرض دید.</p> <p>- قرارگیری بخش خصوصی در محور فرعی و دور از معرض دید.</p>	<p>- قرار دادن حیاط در سطح پایین‌تر برای کاهش دید.</p> <p>- دیوارهای بلند محصور کننده برای کاهش صدا و دید</p>	<p>- قرارگیری در سطح بالاتر از سطح حیاط.</p> <p>- تفکیک فضای عمومی از خصوصی</p>	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۵؛ جدول ۱، شماره ۹	جدول ۱، شماره ۱۱ جدول ۱، شماره ۱۵	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	آیات و روایات
رعایت درون‌گرایی			استفاده از ابزارهای درون‌گرایی	
اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی	
<p>- اتاق‌های طبقه همکف دارای باز شو به حیاط، اتاق‌های طبقه اول دارای پنجره - ایجاد ایوان در جلوی شاه‌نشین و تنوع تزئینات در این بخش</p> <p>- قرارگیری اتاق مهمان غربیه در دو طرف راهرو ورودی</p>	<p>- حیاط مرکزی</p> <p>- دیوارهای بلند و محصور کننده</p>	<p>- قرارگیری ورودی در سطحی بالاتر - راه پله طبقه اول درست پس از ورود به راهرو ورودی قرار دارد.</p>	نوع محرمیت	
دیداری	دیداری شنیداری	دیداری	روش استفاده	
<p>- بازشوها و پنجره‌ها صرفاً جهت ورود نور به اتاق است اما بدلیل ارتفاع زیاد جبهه جنوب غربی، نور کافی وارد اتاق نمی‌شود و دید را کاهش می‌دهد.</p> <p>- تنوع تزئینات در جبهه جنوب غربی موجب کاهش توجه به بخش‌های خصوصی خانه می‌شود.</p> <p>- در دو طرف راهرو ورودی اتاق مهمان قرار دارد که از ورود غربیه به بخش خصوصی ساختمان جلوگیری می‌شود.</p>	<p>- احاطه شدن حیاط با اتاق - ها دید را کاهش می‌دهد.</p> <p>- دیوارهای بلند شنود و دید را کاهش می‌دهد.</p>	<p>- ایجاد شش پله برای ورود - مهمان با ورود به راهرو با دیدن راه پله به سمت طبقه اول که برای میهمانان غربیه است هدایت می‌شود.</p>	آیات و روایات	
جدول ۱، شماره ۲ و ۳؛ جدول ۱، شماره ۹ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۱۰ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	جدول ۱، شماره ۸	استفاده از ابزارهای سلسله مراتب	
رعایت سلسله مراتب			سلسله مراتب	
اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب	
<p>- تزئینات بیشتر در بخش عمومی</p> <p>- تزئینات کمتر در بخش خصوصی</p>	<p>- قرارگیری حیاط در سطح پایین.</p> <p>- تفکیک فضاهای خانه از حیاط</p> <p>- حیاط عنصر واسط کلیه فضاها</p>	<p>- راهرو ورودی و بالا بودن از سطح حیاط</p> <p>- قرارگیری راه پله طبقه اول درست مقابل در ورودی</p> <p>- قرارگیری دو اتاق کوچک در دو سمت راهرو ورودی</p>	نوع محرمیت	
دیداری شنیداری	دیداری	دیداری شنیداری		

روش استفاده	- اگر درب خانه باز باشد با وجود بالا بودن سطح ورودی شخص به حیاط دید ندارد. - مهمان غریبه با ورود به خانه و قرارگیری در مقابل راه پله به سمت بخش عمومی هدایت می‌شود. وجود اتاق‌ها در دو طرف راهرو ورودی مانع ورود به بخش خصوصی خانه است.	- حفظ حریم خانه با ایجاد اختلاف سطح شش پله پایین‌تر از سطح ورودی. - ایجاد بازشوها و پنجره‌ها و راه پله برای ارتباط بخش‌های مختلف خانه با یکدیگر. - قرارگیری حیاط در مرکز و فضاها در اطراف آن نقش واسط و ارتباطی بین بخش‌های مختلف بنا است.	- تنوع تزئینات و استفاده از ستون که نقش سلسله مراتب را برای اتصال بهتر بخش‌های مختلف دارد. - تزئینات بیشتر مهمان را به سمت بخش عمومی هدایت کرده و یدی را از بخش عمومی کم می‌کند. - با وجود پنجره‌ها و بازشوها به حیاط اما حریم بخش‌های داخلی حفظ شده است.
آیات و روایات	جدول ۱، شماره ۸ جدول ۱، شماره ۱۳، ۱۴، ۱۵	جدول ۱، شماره ۴	جدول ۱، شماره ۶ و ۷ جدول ۱، شماره ۲ و ۳

خانه ناظران:

خانه ناظران واقع در خیابان نواب صفوی، کوچه عسکریه، مقابل تکیه یزدی‌ها قرار دارد. در سمت شمال خانه کوچه سرحوضو قرار داشته که در امتداد آن از سمت شرق به خیابان نواب ۱۱ و از غرب به مدرسه عباسقلی راه داشته است. این خانه با قدمتی ۹۰ ساله مربوط به اواخر دوره قاجار است و متعلق به آقای ناظران یکی از تجار برنج در مشهد بوده است. خانه در زمینی مستطیل شکل، در دو طبقه همکف و اول و در سه سمت شمال غربی، شمال شرقی و جنوب غربی با کوچه در ارتباط بوده و دقیقاً در همین سه جهت فضاهای مسکونی قرار دارد. تنها از ضلع جنوب شرقی با خانه همسایه در مجاورت داشته است (ملازاده، محمدی، ۱۳۸۶: ۱۷۴).

جدول ۱۰: خانه ناظران

پلان	رعایت مکان‌یابی			استفاده از ابزارهای مکان‌یابی
	اتاق	حیاط	ورودی	مکان‌یابی
 <p>همکف</p>	- قرارگیری بخشی از خانه در جهت قبله - اتاق تجارت‌خانه - اتاق مهمانان غریبه - اتاق شاه نشین - راهروها	- حیاط مرکزی - رابط بخش‌های مختلف بنا	- داشتن سه در ورودی - داشتن راهرو ورودی	مکان‌یابی
	دیداری شنیداری	دیداری	دیداری شنیداری	نوع محرمت
 <p>اول</p>	- اتاق تجارت‌خانه و انبارها در سمت جنوب شرقی خانه با داشتن ورودی مجزا - قراگیری شاه‌نشین در سمت شمال غربی - راهروها در طبقه اول باعث ارتباط اتاق‌ها با هم و شاه‌نشین.	- قرارگیری بخش‌های مسکونی در اطراف حیاط - رابط بخش‌های مختلف خانه با بازشوها، پنجره‌ها و راه‌پله‌ها	- وجود سه در ورود افراد غریبه برای کارهای تجاری را از بخش خصوصی جدا می‌کند. وجود راهرو مانع دید مستقیم به حیاط است.	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۴؛ جدول ۱، شماره ۵ جدول ۱، شماره ۱۲	جدول ۱، شماره ۱۱ جدول ۱، شماره ۴	جدول ۱، شماره ۸	آیات و روایات
رعایت درون‌گرایی				استفاده از ابزارهای درون‌گرایی
اتاق	حیاط	ورودی	درون‌گرایی	
- قرارگیری اتاق‌های اصلی خانه دورتادور حیاط - قرارگیری وضوخانه در منتهی الیه شمالی جبهه شمال غربی	- محصور شدن حیاط با دیوارهای بلند - قراگیری ایوان در طبقه اول و فضای خالی زیر آن	- ورودی‌های مجزا	درون‌گرایی	
دیداری شنیداری	دیداری	دیداری	نوع محرمت	

<p>منبع: مرکز اسناد میراث فرهنگی خراسان رضوی</p>	- ارتباط اتاق‌ها با بازشوها و پنجره‌ها به حیاط - بخش‌های کاملاً خصوصی در گوشه‌های بنا با کمترین ارتباط با بخش بیرونی قرار دارد	- دیوارهای بلند دید را به داخل خانه به حداقل می‌رساند. - ایوان و فضای خالی زیر آن نور را به داخل خانه هدایت می‌کند اما دید را به داخل کاهش می‌دهد.	- ورودی مجزا برای بخش عمومی از خصوصی	روش استفاده
	جدول ۱، شماره ۲ و ۳ جدول ۱، شماره ۹	جدول ۱، شماره ۱؛ جدول ۱، شماره ۴	جدول ۱، شماره ۸	آیات و روایات
	رعایت سلسله مراتب			استفاده از ابزارهای سلسله مراتب
	اتاق	حیاط	ورودی	سلسله مراتب
	- اتاق شاه‌نشین و اتاق‌ها اطراف آن - نظم در بخش‌های مختلف بنا	- دارای دو ایوان رو به حیاط - بازشوها و پنجره‌ها	- عدم جلب توجه در بخش ورودی - داشتن چند ورودی مجزا	سلسله مراتب
	دیدار شنیداری	دیداری	دیداری	نوع محرمیت
- اتاق شاه‌نشین در وسط ضلع شمال غربی و قرارگیری دو اتاق کوچکتر در دو سمت آن. - بخش‌های اصلی مشخص‌تر و قرارگیری با تقارن نسبت به دیگر فضاهای خانه	- ایجاد ایوان اصلی، دیوار بلند و تزئینات در بخش اصلی بنا برای جلب توجه مهمانان به این سمت و کاهش توجه به بخش‌های دیگر. - ایوان فرعی برای ایجاد ارتباط بین اتاق‌های طبقه اول خانه - جهت نما سازی حیاط	- سادگی دیوارهای بخش ورودی - تفکیک ورودی بخش تجاری از مسکونی	روش استفاده	
جدول ۱، شماره ۶ و ۷	جدول ۱، شماره ۱۰	جدول ۱، شماره ۸	آیات و روایات	

نتیجه‌گیری

مکان‌یابی، درون‌گرایی و سلسله مراتب به‌عنوان ابزارهای اصلی برای ایجاد محرمیت دیداری و شنیداری در سازمان‌دهی کالبدی خانه‌های سنتی شناخته می‌شوند. هرچند این عناصر تحت تأثیر شرایط اقلیمی و ریشه‌های معماری پیش از اسلام شکل گرفته‌اند، در دوران اسلامی نیز باورهای مذهبی و اندیشه محرمیت در انتخاب این الگوها تأثیرگذار بوده است.

در خانه‌های دوره قاجار در محله پایین خیابان مشهد، این نوع سازمان‌دهی به وضوح دیده می‌شود. محرمیت در این خانه‌ها به شدت مورد تأکید قرار دارد و سلسله مراتب فضایی در مراحل مختلف تعریف شده است. با توجه به آیات و احادیث مرتبط با محرمیت، معماری این خانه‌ها به‌گونه‌ای طراحی شده که درونشان از بیرون قابل رؤیت نیست و ورودی‌ها به نحوی است که حتی با باز بودن در، حیاط و فضای داخلی مخفی می‌ماند. محرمیت دیداری و شنیداری با ایجاد دیوارهای بلند، عدم وجود پنجره‌های مشرف به خیابان و دیوارهای ضخیم به‌عنوان عایق صدا به‌خوبی تأمین شده است. طراحی فضاهای داخلی به شکلی است که ساکنان در معرض دید مهمانان غریبه قرار نداشته و تنها فضاهای مربوط به مهمان قابل مشاهده‌اند. این پوشیدگی و تفکیک فضایی به‌زیبایی در کالبد خانه‌ها نمود یافته و نقش مؤثری در سازماندهی فضاها دارد.

دیوارهای بلند اطراف خانه مانع دید به حیاط و طبقه اول از خانه‌های مجاور می‌شود، و فضاهای بینابینی به هویت‌بخشی به این فضاها کمک می‌کند. سلسله مراتب در قسمت‌های مختلف خانه حدود و مرزها را مشخص کرده و جایگاه مهمان را از فضایی داخلی جدا می‌سازد. ورود به فضاهای مختلف، به‌شیوه‌ای تدریجی و با تأمل صورت

می‌گیرد. علاوه بر این، قرارگیری درب‌های ورودی، پنجره‌های بزرگ مشرف به حیاط برای اتاق شاه‌نشین و پنجره‌های کوچک‌تر برای اتاق‌ها، استفاده از ایوان و اتاق‌های کوچک‌تر در اطراف اتاق اصلی، همگی نمودهایی از محرمت دیداری و شنیداری در این خانه‌ها هستند.

سپاس‌گزاری

از سازمان کتابخانه‌ها، موزه‌ها و مرکز اسناد آستان قدس رضوی، بالاخص تالار محققان که فضا را برای انجام این تحقیق فراهم کرده‌اند، کمال تشکر را دارم.

درصد مشارکت نویسندگان

این مقاله حاصل پژوهش میدانی و کتابخانه‌ای نویسندگان بوده که هر یک به نحوی در پیشبرد آن نقش داشته‌اند.

تعارض منافع

ضمن رعایت اخلاق نشر، در این پژوهش هیچ‌گونه تعارض منافع وجود ندارد.

منابع

- ابویی مهریزی، مرتضی، (۱۳۹۸)، شناخت و ارزیابی الگوهای هویتی خانه‌های تاریخی مشهد با هدف بررسی تاثیر آن در طراحی اقلیمی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشهد، موسسه آموزش عالی خاوران، گروه معماری.
- اخوت، هانیه سادات، (۱۳۹۲)، بازشناسی هویت دینی در مسکن سنتی (نمونه موردی: شهر یزد)، رساله دکتری، تهران، دانشگاه تربیت مدرس، گروه معماری.
- امام، سیدمحمدکاظم، (۱۳۳۷)، مشهد طوس، تهران: کتابخانه ملی ملک.
- بابازاده اسکویی، سولماز، طوفان، سحر، جمالی، سیروس، (۱۳۹۹)، تحلیل ادراک حریم در پیکربندی فضایی مجتمع-های مسکونی با رویکرد نحو فضا (مطالعه موردی: مجتمع مسکونی آسمان تبریز)، مطالعات برنامه‌ریزی سکونتگاه انسانی، شماره ۱۵ (۲)، صص ۳۷۲-۳۵۳.
- ترکاشوند، بهاره؛ افضلیان، خسرو؛ صحاف، خسرو؛ ثقه الاسلام، عمیدالاسلام، (۱۳۹۹)، تأثیر تحولات معماری اواخر دوره قاجار بر تزئینات خانه‌های مشهد، مطالعات هنر اسلامی، شماره ۴۲، صص ۵۸-۷۳.
- جاودانی، فرشته، (۱۴۰۰)، بررسی شکلی نقوش تزئینی خانه تاریخی داروغه، خانه توکلی و خانه ملک در شهر مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، تهران، دانشگاه الزهرا، گروه ارتباط تصویری.
- جنیدی جعفری، محدثه، خالقی، سجاد، بیات، سجاد، جنیدی جعفری، مطهره، مداح، محسن، (۱۳۹۶)، بازطراحی و مرمت و بازسازی خانه تاریخی داروغه براساس معماری معاصر، فصلنامه مطالعات تاریخ و تمدن ایران و اسلام، شماره ۱، صص ۶۵-۷۳.
- حسینیان مقدم نوغانی، سیدمرتضی، (۱۳۹۷)، مستندسازی خانه‌های دوره قاجار در معماری ایرانی اسلامی شهر مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشهد دانشگاه بین‌المللی امام رضا (ع)، دانشکده هنر و معماری اسلامی، گروه هنر.
- دوستی، شهرزاد، (۱۳۹۷)، حریم و محرمت در خانه‌های سنتی ایران، فصلنامه فرهنگ مردم ایران، شماره ۵۳ و ۵۴، صص ۱۳۶-۱۱۵.
- راستجو، سولماز، بمانیان، محمدرضا، (۱۳۹۸)، گونه‌شناسی ساختار فضایی خانه معاصر ایرانی با تکیه بر محرمت و سلسله مراتب، فصلنامه هنرهای زیبا-معماری و شهرسازی، شماره ۲۴ (۲)، صص ۴۹-۵۸.

- ریش سفید نوش‌آبادی، سجاد؛ هاشم‌پور، پریرسا، (۱۳۹۴)، معماری از دیدگاه محرمیت در مسکن معاصر ایران، همایش ملی معماری و شهرسازی ایرانی اسلامی، صص ۱-۱۵.
- سیفیان، محمدکاظم، محمودی، محمدرضا، (۱۳۸۶)، محرمیت در معماری سنتی ایران، فصلنامه هویت شهر، سال اول، شماره ۱، صص ۳-۱۴.
- شولتز، کریستین نوربرگ، (۱۳۹۴) مفهوم سکونت: به سوی معماری تمثیلی، مترجم: محمود امیریاراحمدی، تهران، آگه.
- شیخی، علیرضا؛ نجاری، منیره، (۱۳۹۶)، مطالعه تزئینات نما و سردر خانه‌های تاریخی دوران قاجار و پهلوی در مشهد، پژوهشنامه خراسان بزرگ، شماره ۲۸، سال هشتم، صص ۱-۲۰.
- عمید، حسن، (۱۳۶۵)، فرهنگ لغت عمید، ج ۲، تهران: امیرکبیر.
- فرح‌بخش، مرتضی، حناچی، پیروز، غنائی، معصومه، (۱۳۹۶)، گونه‌شناسی خانه‌های تاریخی بافت قدیم مشهد، از اوایل قاجار تا اواخر پهلوی اول، فصلنامه مطالعات معماری ایران، شماره ۱۲، صص ۹۷-۱۱۹.
- قاجار قوانلو، زین‌العابدین، (۱۳۸۲)، نفوس ارض اقدس یا مردم مشهد قدیم، به تصحیح مهدی سیدی، مشهد: سگال.
- قرلباش، محمدرضا، ابوالضیاء، فرهاد، (۱۳۶۴)، الفبای کالبد خانه سنتی یزد، تهران، وزارت برنامه و بودجه.
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی امیری».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی بلخاست».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی توکلی».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۲)، «خانه تاریخی حناساب».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی داروغه».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی زرین‌زاده».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی غفوری».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی کرمانی».
- گزارش مرکز اسناد اداره میراث فرهنگی خراسان رضوی، (۱۳۸۳)، «خانه تاریخی ناظران».
- لنگ، جان، (۱۳۹۴)، آفرینش نظریه معماری: نقش علوم رفتاری در طراحی محیط، ترجمه علیرضا عینی‌فرد، تهران: دانشگاه تهران.
- ماه‌وان، احمد، (۱۳۹۲)، مشهد قدیم در نگاه تصاویر یا عکس‌های تاریخی مشهد از دوران قاجاریه، پهلوی، جمهوری اسلامی، مشهد: ماه نشر.
- محمودزاده، سامیه، (۱۴۰۰)، گونه‌شناسی فرهنگی خانه‌های بومی-سنتی مشهد به منظور ارائه الگویی برای سازمان فضایی خانه امروزی (نمونه موردی شهر مشهد- از دوره قاجار تا امروز)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشهد، موسسه آموزش عالی خاوران، گروه معماری.
- معماریان، غلامحسین، (۱۳۸۷)، آشنایی با معماری مسکونی ایران: گونه‌شناسی درون‌گرا، تهران، سروش دانش.
- ملازاده، کاظم، محمدی، مریم، (۱۳۸۶)، خانه‌های تاریخی (دایره‌المعارف بناهای تاریخی ایران در دوره اسلامی)، جلد ۷، تهران: سوره مهر.
- مؤمنی، کوروش، ناصری، ندا، (۱۳۹۴)، بررسی ابزارها و روش‌های ایجاد محرمیت در خانه زینت‌الملک شیراز منطبق بر آیات و روایات اسلامی، فصلنامه پژوهش‌های معماری اسلامی، شماره ۹، صص ۳۵-۱۸.

مؤمنی، کوروش، عطاریان، کوروش، دیده‌بان، محمد، وصال، مریم، (۱۳۹۷)، محرمیت در معماری خانه‌های دزفول (مطالعه موردی: دوران قاجاریه)، فصلنامه جلوه هنر، سال ۱۰ ف شماره ۲، صص ۹۲-۷۹.

مهدوی‌نژاد، محمدجواد، منصورپور، مجید، قیدرلو، کمیل، (۱۳۹۲)، محرمیت در الگوی مسکن بومی و به کارگیری آن در معماری معاصر، تهران: سازمان زیباسازی شهر تهران.

نایی، فرشته، (۱۳۸۱)، حیات در حیاط: حیاط در خانه‌های سنتی ایران (اصفهان، کاشان و تهران)، تهران، نزهت سبز.

نقره‌کار، عبدالحمید، (۱۳۸۷)، درآمدی بر هویت اسلامی در معماری و شهرسازی، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.

References

Oxford, (2009): English Dictionary, 2nd Edition, Oxford: Oxford University Press.